

ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE

FAKULTA BIOMEDICÍNSKÉHO INŽENÝRSTVÍ
Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva

Dezinformace jako součást hybridních hrozeb

Desinformation As a Part Of Hybrid Treats

Bakalářská práce

Studijní program: Ochrana obyvatelstva
Studijní obor: Plánování a řízení krizových situací

Autor bakalářské práce: Kateřina Oravcová
Vedoucí bakalářské práce: Ing. Ondřej Pecha

Kladno 2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

I. OSOBNÍ A STUDIJNÍ ÚDAJE

Příjmení: **Oravcová** Jméno: **Kateřina** Osobní číslo: **491723**
Fakulta: **Fakulta biomedicínského inženýrství**
Garantující katedra: **Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva**
Studijní program: **Ochrana obyvatelstva**
Studijní obor: **Plánování a řízení krizových situací**

II. ÚDAJE K BAKALÁŘSKÉ PRÁCI

Název bakalářské práce:

Dezinformace jako součást hybridních hrozeb

Název bakalářské práce anglicky:

Desinformation As a Part Of Hybrid Threats

Pokyny pro vypracování:

Předmětem bakalářské práce bude zhodnocení možného zneužití dezinformačních kampaní jako součást širšího ohrožení hybridními hrozbami a navržení možností obrany proti dezinformacím. V teoretické části práci bude zhodnocen současný stav na poli dezinformace v ČR, její vymezení v rámci hybridních hrozeb a uvedeny konkrétní případy možné manipulace (médiá, sociální sítě apod.). V praktické části práci bude provedena analýza obrany proti dezinformacím. Výsledkem práce bude navržení možností obrany proti dezinformacím s možností využití popisů konkrétních situací.

Seznam doporučené literatury:

- [1] ŘEHKA, Karel, Informační válka, Praha: Academia, 2017, ISBN 978-80-200-2770-2
- [2] ŽANTOVSKÝ, Petr, Čítanka z teorie a praxe dezinformace a propagandy, Praha: Oeconomica, 2019, ISBN 978-80-245-2327-9
- [3] Kol. autorů, Národní strategie pro čelení hybridnímu působení: National strategy for counter-terring hybrid interference, Praha: Ministerstvo obrany České republiky - VHU Praha, 2021, ISBN 978-80-7278-827-9
- [4] KRÍŽ, Zdeněk, Zdeněk KRÍŽ, Zinaida SHEVCHUK a Peter ŠTEVKOV, Hybrid warfare: A new phenomenon in Europe's security environment, Praha: Jagello 2000 for NATO Information Centre in Prague, 2015, ISBN 978-80-904850-3-7

Jméno a příjmení vedoucí(ho) bakalářské práce:

Ing. Ondřej Pecha

Jméno a příjmení konzultanta(ky) bakalářské práce:

Datum zadání bakalářské práce: **14.02.2022**

Platnost zadání bakalářské práce: **22.09.2023**

doc. Mgr. Zdeněk Hon, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. MUDr. Jozef Rosina, Ph.D., MBA
děkan

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem Dezinformace jako součást hybridních hrozeb vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů, které uvádím v seznamu bibliografických odkazů.

Nemám závažný důvod proti užití tohoto školního díla ve smyslu § 60 zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Praze dne 10.05.2022

.....
Kateřina Oravcová

PODĚKOVÁNÍ

V první řadě bych především ráda poděkovala svému vedoucímu práce Ing. Ondrejovi Pechovi za jeho cenné rady, konstruktivní kritiku a také za jeho čas strávený nad mou prací. Dále děkuji mé rodině za podporu nejenom při psaní práce, ale i v průběhu celého studia.

ABSTRAKT

Předmětem bakalářské práce je v teoretické a praktické části analýza dezinformací, jako součást hybridních hrozeb. Práce se věnuje zejména současnému stavu, a to dezinformacím šířeným během rusko-ukrajinského konfliktu na Ukrajině.

V teoretické části jsou vymezeny základní pojmy. Dále je zde věnován prostor historii propagandy, trestněprávní úpravě v české legislativě, dezinformačním kampaním a trollím farmám. Na závěr se stručně zmiňuji o válce a na ni navazující hybridní válku společně s informační válkou.

V praktické části je nejprve popsána metodika praktické části bakalářské práce. Následuje rozbor dezinformací spojených s probíhající válkou na Ukrajině, za použití konkrétních situací. Práce se dále zaměřuje na cenzuru a informovanost obyvatel v Rusku. V závěru práce je navržena možná obrana proti dezinformacím, na základě analýzy dopadů.

Klíčová slova

Dezinformace; hybridní hrozby; propaganda; válka; rusko-ukrajinský konflikt

ABSTRACT

The thesis will be to analyze disinformation as a part of hybrid threats in the theoretical and practical part. The work will focus on the current situation, namely the disinformation spread during the Russian-Ukrainian conflict in Ukraine.

The theoretical part will define the basic concepts. Furthermore, the history of propaganda, criminal law in Czech legislation, disinformation campaigns and troll farms will be devoted to space. Finally, I will briefly mention the war and the subsequent hybrid war, along with the information war.

The practical part will first describe the methodology of the practical part of the thesis. This will be followed by an analysis of the disinformation associated with the ongoing war in Ukraine, using specific situations. The work will further focus on censorship and awareness of the population in Russia. At the end of the work, a possible defense against disinformation will be proposed, using Business Impact Analysis.

Keywords

Disinformation; hybrid threats; propaganda; war; Russian-Ukrainian conflict

Obsah

1	Úvod.....	9
2	Cíle práce.....	10
3	Přehled současného stavu.....	11
3.1	Dezinformace	11
3.2	Propaganda.....	12
3.2.1	Historie propagandy.....	13
3.3	Misinformace.....	15
3.4	Trestněprávní úprava v české legislativě.....	15
3.5	Dezinformační kampaně	16
3.5.1	Trollí farmy	17
3.6	Hybridní hrozby	18
3.7	Informační prostředí	21
3.8	Válka.....	22
3.8.1	Hybridní válka.....	23
4	Metodika.....	26
5	Výsledky.....	27
5.1	Dezinformace spojené s válkou na Ukrajině	27
5.1.1	Dezinformace šířené v České republice	27
5.1.2	Dezinformace šířené v zahraničí.....	31
5.1.3	Rusko-ukrajinská válka	32
5.2	Cenzura	34
5.2.1	Informování obyvatel v Rusku.....	34
5.3	Obrana proti dezinformacím	35

5.3.1	Analýza obrany proti dezinformacím.....	38
6	Diskuze	42
7	Závěr	45
8	Seznam použitých zkratk.....	46
9	Seznam použité literatury	47
10	Seznam použitých obrázků	55
11	Seznam Příloh.....	56

1 ÚVOD

Dezinformace neboli nepravdivé či polopravdivé informace jsou součástí lidské kultury již od starověku. Termín dezinformace se začal používat sice o mnoho staletí později, to ovšem nemění nic na tom, že význam zůstal až do dnešní doby neměnný. Informace různého druhu si lidé předávali od nepaměti. Ať už se jednalo o příběhy z cest, vyprávění pohádek nebo legend, ne vždy byly veškeré zmiňované věci pravdivé. Někdy to bylo pouze nezáměrné poupravení příběhu, často ale hlavně během středověkých válek záměrné poupravování vyprávěných příběhů a legend napomáhalo k lepšímu strategickému postavení a morální převahy vojsk. Můžeme vidět, že ani ve 21. století se nijak princip ovlivňování lidí za pomoci nepravdivých informací nezměnil. Je to i v dnešní době jedna z nejúčinnějších nebojových zbraní na světě.

Stěžejní teze bakalářské práce se proto zabývá dezinformacemi, které jsou součástí hybridních hrozeb, jejichž cílem je ovlivnit názory jedince a za pomoci různě viditelných praktik ovlivnit i chod celého státu. Obsahem bakalářské práce bude zhodnocení dopadů šířené dezinformace a navržení obrany proti dezinformacím. Především z toho důvodu, aby poukázaly na sílu dezinformace a potřebu se před ní bránit. Čtenáři práce přinesou ucelené poznatky o této komplexní problematice.

2 CÍLE PRÁCE

Tato práce si klade za cíl analyzovat a zhodnotit možné zneužití dezinformací jako součást širšího ohrožení hybridními hrozbami a navrhnout možnosti obrany proti dezinformacím. V teoretické části práce budou vymezeny základní pojmy a zhodnocení současného stavu na poli dezinformací v České republice v rámci hybridních hrozeb. V praktické části se bude práce věnovat analýze obrany proti dezinformacím. Dále bude pozornost věnována dezinformacím spojených s válkou na Ukrajině za použití konkrétních situací. Dalším krokem bude shrnutí, jakým způsobem Rusko informuje své občany. Výsledkem práce bude navržení možností obrany proti dezinformacím.

3 PŘEHLED SOUČASNÉHO STAVU

Dezinformace, propaganda, misinformace a dezinformační kampaně, jsou pojmy, se kterými se v dnešní době setkáváme skoro denně a častokrát je ani nepoznáme. Mezi níže uvedenými pojmy může být řada spojitostí, mohou spolu vzájemně souviset, a dokonce se často mohou vyskytovat i současně. S těmito výše uvedenými jevy se můžeme běžně setkávat při veřejných debatách ve svobodné a demokratické společnosti. V těchto společenských zřízeních, ale do nedávna existence těchto jevů nebyla vnímána, a tak se jim nevěnovala nijak významná pozornost. Ovšem pokud by dezinformace či propaganda, měly či mohly negativně ohrozit vnitřní bezpečnost České republiky, byly by monitorovány právě Ministerstvem vnitra. V první řadě jde zejména o případy naplňující skutkovou podstatu některých trestných činů, o kterých je také samostatná kapitola níže. Jedná se ale i o takový akt, který neporušuje žádný právní předpis (což je většina), přesto však může stále představovat nebezpečí pro vnitřní bezpečnost státu.

3.1 Dezinformace

Toto již mezinárodně používané označení, nejspíše pochází z ruského slova *дезинформация* [dezinformacija], které bylo prvně zaznamenáno již v roce 1949. Jedna z možných definic, hovoří o tom, že „dezinformace“ znamená systematické a úmyslné klamání, šíření záměrně nepravdivých informací, zejména pak státními aktéry nebo jejich odnožemi vůči cizímu státu nebo vůči médiím, s jediným cílem ovlivnit názory a rozhodování těch, kteří je přijímají. V dokumentu Evropského parlamentu z roku 2021 s názvem *Dezinformace a propaganda: dopad na fungování právního státu a demokratických procesů v EU a jejích členských státech* (*Disinformation and propaganda: impact on the functioning of the rule of law and democratic processes in the EU and its Member States*) uvádějí, že cílem dezinformace je spíše vytvořit a prohloubit sociální rozdělení. Mnoho kampaní

má za cíl poštvat sociální skupiny proti sobě šířením vysoce polarizovaného obsahu, často na obou stranách problému. V takových případech se obvykle spoléhají, na již existující sociální napětí a strach. Vytvářejí nedůvěru tím, že předkládají alternativní fakta. [1,2]

Krásným příkladem těchto dezinformací je takzvaný „obsah bez záruky“, což jsou informace bez záruky kvality, obsahu i původu. Dezinformace svůj původ cíleně falšují či zatajují (podobu můžeme najít i v padělání značkového zboží) nebo jej neuvádějí vůbec. Publikace dezinformačních webů se mohou zakládat na částečné pravdě, avšak obsahují upravenou či zcela vymyšlenou informaci a tím získávají falešný punc věrohodnosti. Dalším příkladem může být praní špinavých informací. Články své zdroje uvádí a postupně na sebe odkazují, to vede k tomu, že ač to jsou informace původně nijak neprokázané původem ani svou pravostí, dochází k jejich „očišťení“ a kolikrát je převezmou i důvěryhodná seriózní média. Důvěryhodná média své zdroje ověřují a rozdělují fakta od domněnek či názorů. Dojde-li však k mýlce okamžitě zveřejňují omluvu a opravu. Dezinformační obsah nepodkopává autoritu jen politikům či dalším státním institucím, nebezpečí tkví v tom, že často způsobuje nedůvěru vůči médiím, politickému systému, a dokonce i samotné demokracii. Vzbuzuje apatii, jelikož šíří myšlenku, že „věřit se nedá ničemu a dělat s tím nic nejde“, protože všechno řídí někdo „vyššího postavení“. [3]

3.2 Propaganda

Pojem „propaganda“ se začal mezi lidmi používat již mnohem dříve než pojem dezinformace. Slovo má původ v latinském *propagare*, což znamená sázet do země čerstvé výhonky rostlin k jejich rozmnožení. Tento pojem se také použil v roce 1662, kdy byl odvozen z latinského *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*, což byla kontrolní komise, zřízena Vatikánem, pro propagaci římskokatolické víry. V kontextu protireformace slovo brzy ztratilo svůj neutrální význam

a nabylo spíše hanlivý tón, který v sobě skrýval zlo, lhaní a snahu manipulovat, a tento význam mu zůstal do dnešní doby.

Propagandu můžeme definovat, jako cílené systematické šíření informací a myšlenek, především neobjektivním nebo zavádějícím způsobem, za účelem prosazování nebo i podpory politické kauzy či názoru. V dnešním kontextu mezinárodního vývoje je pojem propaganda nejčastěji spojován s politickým přesvědčováním a psychologickou válkou. Tento způsob války můžeme definovat jako použití propagandy proti protivníkovi s cílem zlomit jeho vůli bojovat nebo se bránit, případně jej přiklonit na vlastní stranu. Nástroje propagandy se stále vyvíjí, a tak může být neustále využívána různými aktéry pro různé účely v odlišných kontextech. [2,3,32]

3.2.1 Historie propagandy

Starověk

Metody propagandy byly využívány již starými Řeky, Makedonci i Římany. Používali ji především k pozvednutí a udržení morálky svých vojsk a podpory obyvatelstva pro válku či k zastrašování protivníků a ostatních obyvatel. Nejčastěji vyprávěli legendy a pověsti o vojevůdcích, používali náboženské mýty a symboly, písemné prameny a také kroniky. Vojáci byli také často motivováni možnostmi slávy, lepšího postavení, ale i příslibem zisku z kořisti a povoleného plenění. Na obyvatelstvu dobytých územích vojska často páchala kruté skutky, které se pak jako zvěsti rychle šířili a dopomáhali k zastrašování možných protivníků. [2]

Středověk

Ve středověku bylo používání propagandy téměř na denním pořádku. I v tuto dobu sloužilo k pozvednutí morálky vlastních vojsk a k zastrašování protivníků.

Nejvíce byla používána církví, která ji umně využívala, především k šíření víry. Svou jednoduchou symbolikou srozumitelnou i pro obyčejný nevzdělaný a negramotný lid, dokázala svůj vliv rychle šířit. V některých případech středověká církev prohlašovala válku za nezbytnou k udržení míru a žehnala ji jako spravedlivé věci. Nejznámějším případem jsou křížové války, které měli oficiální požehnání či jakýsi mandát katolické církve, popřípadě papežského stolce a během jejich kampaní byly hojně využívány náboženské symboly, především pak kříže. Základ morálky vojsk stál zejména na myšlence osvobození svaté země od pohanů. I pohanské kmeny posilovali svoji morálku, zejména díky soudržnosti, která byla jasně dána rodovou historií. Tyto vztahy měli za následek větší soudržnost než třeba u nově navázaných vztahů navzájem cizích vojáků, popřípadě najímaných dobrovolníků (žoldáků) a to už při jejich výcviku, následně i v boji, jako tomu bylo třeba u římských legií nebo právě křížových výprav. [2]

Novověk a moderní dějiny

Značný význam ve vedení propagandy v 15. století přinesl Gutenbergův knihtisk. Následné masivní rozšíření knihtisku umožnilo větší dostupnost textů a zvýšení gramotnosti obyvatelstva, propaganda tak dostala další nástroj možného šíření. 20. století přineslo značný rozvoj komunikace, zejména s příchodem rozhlasu a televize, tak vznikali nové platformy šířící informace všeho druhu. Příkladem může být použití propagandy v britských novinách, kdy při odvodech sehrála klíčovou roli propaganda apelující na nacionalismus a vlastenectví během 1. světové války. Noviny otiskovaly plakátky hlásící hesla: „*Tvoje země tě potřebuje!*“ nebo plakát s otcem a jeho dětmi, které se ho ptají: „*Tati, co jsi dělal ty během světové války?*“ [4] Systematická vládní propaganda vytvářela psychologický nátlak na širokou veřejnost a jejím účelem bylo zejména i ospravedlnit spravedlivost války. Příchod internetu na konci 20. století a po něm příchod sociálních sítí dramaticky znásobil šíření informací s rozdílem,

že už se daly informace ve velkém šířit doslova během vteřiny a navzájem mezi jednotlivými uživateli. Dnes bychom mohli říci, že žijeme ve světě počítačové propagandy s falešnými profily, „trolli a trolloboty“ (viz samostatná kapitola níže) a i technologií, která dokáže napodobit webové stránky běžných zpravodajských serverů a bez problémů manipulovat s obsahem příspěvků. [2,5,6]

3.3 Misinformace

Misinformace označuje neúmyslně nesprávné informace, je to nesprávná nebo zavádějící informace, která není šířena systematicky ani úmyslně s cílem ovlivnit názory a rozhodování těch, kteří ji přijímají. I když se na první pohled nejedná o možnou formu ohrožení společnosti, tak v případech šíření ve velkém rozsahu a bez dostačujících oprav, může vést až ke stejnému výsledku, jako dezinformace. Tedy k přijetí rozhodnutí nebo osvojení názorů na základě nepravdivých informací. Příkladem misinformace můžeme považovat jednu z prvních informací na počátku očkovací kampaně proti COVID-19, kdy ještě nebyl znám reálný účinek očkovacích látek. Očkovací kampaň se sloganem „*Udělejme tečku za koronavirem*“, kdy díky ní došel člověk k názoru „naočkuj se a mám vystaráno, nemoc už nepotkám“, byla jasná neúmyslná mýlka. Očkování většinou určitě zabránilo těžkým průběhům onemocnění, ale rozhodně nebyla pravda, že naočkovaný jedinec nemohl znova onemocnět, popřípadě onemocnění dále šířit. [3,7]

3.4 Trestněprávní úprava v české legislativě

V české legislativě není nijak zakotven pojem „dezinformace“ ani „propaganda“, tudíž ani v českém trestním právu není definovaná skutková podstata trestného činu těchto pojmů. Tato jednání by byla trestná, jedině pokud by k nim došlo v rámci jednání, které by naplnilo např. § 181 Poškození cizích

práv, § 184 Pomluva, § 345 Křivé obvinění, § 355 Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, § 356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod, § 357 Šíření poplašné zprávy, § 365 Schvalování trestného činu, § 364 Podněcování k trestnému činu, nebo § 404 projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka podle zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. [8]

Za současných okolností a za určitých podmínek by bylo posuzováno jako trestný čin například veřejné prohlášení na demonstracích i sociálních sítích, která schvalují útok Ruska na Ukrajinu nebo vyjadřují podporu čelním představitelům Ruska. *„Pokud by někdo takto veřejně souhlasil, dopustil by se schvalování trestného činu, popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidy. Za taková provinění hrozí podle zákona trest vězení v prvním případě až na rok, v druhém případě na šest měsíců až tři roky“*, uvedl nejvyšší státní zástupce Igor Stříž. [9]

3.5 Dezinformační kampaně

Dezinformační kampaň *„je staronovým projevem působení cizí moci, kterou se cizí mocnosti snaží ovlivňovat chod ostatních států v oblasti řízení a využívání komunikačních a informačních kanálů či technologií, jejichž působením přeměňuje veřejné mínění.“* Jejím hlavním prostředkem je právě propaganda a šíření dezinformací v takzvané informační válce (činnost, jejímž cílem je získání výhody nebo převahy nad soupeřem v oblasti řízení a využívání komunikačních a informačních kanálů nebo technologií). Ve větší míře se objevuje podněcovaná politická propaganda, která zkoumá odolnost společnosti vůči ovlivňování, ale podílí se významně i na názorech a jednotlivých krocích odpovědných osob na všech úrovních rozhodovacího procesu ve státě. Cizí moc působí na ekonomickou oblast státu, kde při nedostatečném řešení působení cizí moci, může vyústit k různě závažným ekonomickým situacím a oslabování

hospodářského postavení státu. Ekonomický dopad má ovšem i působení moci našimi státními činiteli. Příkladem může být prosazení návrhu KSČM, kdy minulá vláda ANO rozhodla o dočasném snížení výdajů na armádu ČR, pouze na 5 miliard z důvodu potřeby prostředků na boj proti COVIDU-19 a tím mohla ovlivnit naplánované projekty. Výsledkem je zpomalení modernizace armády a tím snížená schopnost ČR k obraně.

Metoda současné propagandy cizí mocnosti již nepracuje s propagováním určitého světonázoru, ideologie nebo způsobu života, jako tomu bylo dříve. Zaměřuje se spíše právě na dezinformační kampaň rozměňující informace, jimiž boří struktury společenské důvěry uvnitř státu. Samotný termín propaganda tedy můžeme označit za zastaralý a v současnosti je k pojmenování tohoto projevu působení cizí moci užíván právě termín „dezinformační kampaň“. Taková kampaň se řadí do projevu informační války, která je součástí hybridních hrozeb, o kterých se zmiňuji v dalších kapitolách, zejména kvůli informační otevřenosti demokratických společenství a silně omezeným možnostem státu založeného na principu vlády práva na takovou situaci reagovat. [10]

3.5.1 Trollí farmy

Dalším pojmem, o kterém se dostatečně nemluví a úzce souvisí s dezinformační kampaní jsou takzvané trollí farmy. Jedná se o speciální pracoviště pro působení na sociálních sítích, které nejčastěji financuje stát. Termín „troll“ pochází z internetového slangu a označuje člověka, který se účastní internetového diskusního fóra se záměrem debatu rozvrátit. Trollové působí na sociálních sítích, na kterých si čím dál více lidí vytváří názor na veřejné mínění a tím je ovlivňování jejich názorů snazší než kdy dříve. Do komentářů pod příspěvky ať už na Facebooku, Twitteru či dalších sociálních platformách, píšou nenávistné propagandistické komentáře a posilují spory mezi národnostmi.

Často v komentářích eskalují názorovou přestřelku, kolikrát i dva trollové mezi sebou, tím si zajistí větší sledovanost a šanci ovlivnit jejich názorem více lidí.

Tyto skupiny jsou velmi populární zejména v Rusku. Kreml „trollení“, jako část dezinformační války využilo například během ukrajinské krize v roce 2014, kdy státem zaplacená „armáda trollů“ psala proruské komentáře na weby ukrajinských internetových médií a tím oslabila podporu protiruských kampaní.

S vývojem technologie a umělé inteligence se již dnes často setkáváme i s případy „Trollobotů“, což jsou automatizované účty na sociálních sítích, které sdílí příspěvky určené k propagandě. Rychlý rozvoj technologií umožňuje lépe kamuflovat falešnou identitu a „Trolloboti“ jsou tak ještě hůře odhalitelní a tím představují větší nebezpečí. [11,12,13,31]

3.6 Hybridní hrozby

Hybridní hrozby bychom mohli definovat tak, že se primárně jedná o metody či způsoby, jakými je vedena konfrontace anebo konflikt, což je široká, komplexní, přizpůsobivá a integrovaná kombinace konvenčních a nekonvenčních prostředků, otevřených a skrytých aktivit, majících primárně charakter nátlaku a podvratné činnosti, které jsou zpravidla prováděny vojenskými, polovojenskými a různými civilními aktéry. Hybridní hrozby jsou fenoménem vyplývajícím ze slučování a propojení různých prvků, které společně tvoří komplexnější hrozbu s větším rozsahem. Při vedení konfliktu jsou uplatňovány nástroje z celého spektra dimenzí moci známého pod zkratkou DIMEFIL, o nichž píšu níže. Za pomoci otevřených i skrytých aktivit koordinovaných v rámci celé škály nástrojů moci, bez ohledu na případnou kolizi s mezinárodními pravidly, se tak snaží dosáhnout svých politických cílů státní i nestátní aktéři. Právě v tomto kontextu se objevil pojem hybridní hrozby, respektive hybridní válčení. [64]

Zkratka DIMEFIL označuje spektrum klasických nástrojů, kterými může být tvořena hybridní kampaň. Jedná se:

- Diplomacie/politika (D) – uplatnění vlivu a vyvíjení nátlaku ústy a činy oficiální politické reprezentace;
- Informace (I) – sdělovací prostředky, sociální sítě a jiné prostředky šíření informací;
- Ozbrojené síly (M) – může jít o otevřené použití jako výhrůžka (demonstrace vojenské přítomnosti a pohotovosti) či přímo bojové použití nebo o různé formy skrytého nasazení jednotlivců, malých skupin a infiltrace napadeného státu s jejich využitím;
- Ekonomika (E) - různé formy nátlaku ekonomické povahy, jako například uvalení cla, embarga, odepření dodávek surovin či energie, zákaz používání dopravní nebo přepravní cesty, destabilizace klíčových odvětví, podniků;
- Finančnictví (F) - destabilizace měny, trhu s akciemi a dluhopisy, bankovního sektoru, ovlivňování klíčových finančních institucí;
- Zpravodajství (I) - aktivity zpravodajských služeb, špionáž, získávání spolupracovníků (zejména státních či politických činitelů) k protistátní činnosti;
- Veřejný pořádek a právní stát (L) - využití různých rozvratných činností útočících na hodnotové, právní a další aspekty společenského uspořádání.

Skutečnost ukazuje, že hybridní hrozby nemůžeme vnímat v podobném smyslu, jako vnímáme většinu ostatních hrozeb, u kterých je působnost ohrožení primárně v jedné dimenzi. Hybridní hrozbu musíme vnímat spíše jako metodu nebo způsob jakým je veden konflikt. Cílem hybridní kampaně je využít slabin protivníka takovým způsobem, kdy je nemožná jasná interpretace událostí

a odhalení jejich vzájemných souvislostí; maskování se sledováním legitimních cílů; komplikovat či přímo znemožnit identifikaci původce (atribuci) a zastřít jeho úmysly; komplikovat, destabilizovat či přímo paralyzovat rozhodovací proces, a tím znemožnit včasnou a účinnou reakci ze strany napadeného. Hybridní útočník záměrně poškozují životní, strategické a bezpečnostní zájmy jiného aktéra, a přitom to činní tak, aby nebylo možné mu za jeho aktivity prokázat odpovědnost. Útočník se snaží své aktivity udržovat na jasně stanovené čáře pod takzvaným prahem vnímání, kterou nepřekračuje, protože v případě jejího překročení by jeho aktivity mohli být mezinárodním společenstvím považovány za ozbrojenou agresi. Do hybridní kampaně v určité podobě zahrne i použití vojenských prostředků, avšak přímé vojenské konfrontaci se většinou vyhne. Jednotlivé aktivity hybridní kampaně nemusí být nutně nezákonné a kolikrát ani nepředstavují hrozbu. Hlavní nebezpečí především spočívá právě v jejich rafinované kombinaci, která současně usiluje o skrytí pravého účelu jejich jednotlivých komponentů. Hybridní kampaň předvedla již v roce 2014 Ruská federace v konfliktu s Ukrajinou a vyhlášením nezávislost separatistických republik na území Doněcké a Luhanské oblasti. V současnosti Ruská federace opět udeřila, a to i nástrojem přímé vojenské agrese. [2,3,63]

Nejúčinnějším nástrojem, jak zajistit zvýšení odolnosti k hybridním hrozbám, které mohou ohrozit zranitelná místa je získání informací o situaci pomocí sledování a posuzování rizik. V oblastech sahajících od bezpečnosti leteckého provozu až například po praní špinavých peněz jsou na základě metod vyhodnocovány bezpečnostní rizika, které poté poskytují informace pro subjekty s rozhodovací pravomocí, kteří na základě vyhodnocených rizik vytváří optimální politiku státu. Středisko Evropské unie (EU) pro analýzu zpravodajských informací (EU INTCEN) Evropské služby pro vnější činnost se zaměřuje na analýzu hybridních hrozeb. Středisko shromažďuje a analyzuje, varovné informace v souvislosti s hybridními hrozbami, od všech zúčastněných

aktérů. Hybridní hrozby představují značný problém pro stát, EU i ostatní partnerské organizace, jako OSN a NATO. Proto EU definovala oblasti, u kterých je nutné zvýšit odolnost proti hybridním hrozbám. Jde zejména o ochranu kritické infrastruktury, posílení ochranné schopnosti, ochrana veřejného zdraví a potravinového zabezpečení, kybernetická bezpečnost, boj proti financování hybridních hrozeb, posilování odolnosti proti radikalizaci a násilnému extremismu a v neposlední řadě posílení spolupráce s třetími zeměmi. Na operační úrovni EU ve spolupráci s NATO proběhlo dosud největší cvičení o hybridních hrozbách (*Parallel and Coordinated Exercise, PACE 18*), které nabylo bezpochyby význam důležitosti hybridních hrozeb. Absence koncepčního základu, jak přistupovat a reagovat na hybridní hrozby spojila Společné výzkumné centrum Evropské komise (JRC) a Evropské centrum exelence pro boj proti hybridním hrozbám (Hybrid CoE) v Helsinkách, kteří vyvinuli koncepční model a analýzu pro charakterizaci hybridních hrozeb, podle kterých se tímto modelem státy a organizace mohou řídit. [14,15]

3.7 Informační prostředí

Jako u ostatních pojmů, tak ani zde neexistuje jednotná definice. Každý dokument na ni pohlíží z trochu jiného úhlu pohledu. Doktrína NATO pro informační operace definuje informační prostředí jako „*virtuální a fyzický prostor, ve kterém jsou přijímány, zpracovány a přenášeny informace. Skládá se ze samotných informací a informačních systémů*“. Alianční vojenská politika NATO pro informační operace informační prostředí popisuje: „*Informační prostředí zahrnuje samotné informace, jednotlivce, organizace a systémy, které přijímají, zpracovávají a přenášejí informace; a kognitivní, virtuální a fyzický prostor, ve kterém se to odehrává.*“ [2]

3.8 Válka

Pod pojmem válka si každý z nás evokuje trochu něco jiného, nejčastěji však ozbrojený konflikt mezi dvěma stranami, proto ani zde nelze najít jednoduchou definici, která by tento pojem jednotně zaštitovala. Válku totiž můžeme zkoumat z několika různých pohledů. Z pohledu mezinárodního práva, společenského vývoje, politiky, míry použitého násilí či jakkoliv jinak.

Mezi nejuznávanějšími a nejznámějšími definicemi války jsou považovány definice od Sun-c' a Carl von Clausewitz, kteří jsou považováni za nejlepší strategické myslitele v celé historii lidstva. Sun-c' byl čínský generál a starověký strateg z 5. století př.n.l., který pohlížel na válčení z několika směrů, a to zahrnovalo nejen vojenské záležitosti, ale také širokou škálu nevojenských faktorů, které nicméně ovlivňují vojenskou oblast, jako je diplomacie, ekonomie a psychologie. Je autorem historicky nejstaršího pramene o strategii s názvem *Bing-fa (Umění války)*, kde píše: „*Válka je největší věcí státu, věcí života a smrti, cestou k přežití nebo záhubě. Proto je třeba ji dobře zvážit a prozkoumat.*“ Zatímco Carl von Clausewitz byl pruský generál a strateg z konce 18. a počátku 19. století, který bojoval v napoleonských válkách. Proslavil se svým dílem *Vom Kriege (O válce)*, ve kterém definuje válku jako: „*akt násilí, jehož cílem je donutit protivníka, aby se podřídil naší vůli*“. Vítězství je objekt a násilí je prostředek. Ostatní faktory jsou důležité pouze do té míry, do jaké ovlivňují schopnost generála vyhrát válku. Clausewitzův pohled na válčení je mnohem užší a přísněji definovaný než u Sun-c', skládá se výhradně z vojenských záležitostí. Je znám také svým aforismem, že „*válka je pokračování politiky jinými prostředky*“. [2,16]

Pro porovnání například Ministerstvo vnitra České republiky definuje válku jako: „*Otevřený ozbrojený konflikt vyhlášený mezi dvěma státy nebo společenskými komunitami, který se projevuje přerušením normálních politických a diplomatických aktivit mezi oběma stranami, případně mobilizací všech jejich dostupných zdrojů.*“

V oblasti, kde ke střetu dochází, může vyústit ve vyhlášení válečného stavu nebo válečné situace.“ Zde můžeme vidět velkou podobu jednotlivých definic, avšak nelze je označit za stejné. [17]

Každý stát si buduje a udržuje své vlastní ozbrojené síly, protože nese plnou odpovědnost za bezpečí svých občanů před vnějšími a i vnitřními hrozbami. Dnešní společnost vyspělých zemí uznává pouze stát, jako jediného legitimního vykonavatele války, byť tomu realita mnohých moderních konfliktů neodpovídá. Válku můžeme rozdělit na totální nebo omezenou v závislosti na rozsahu, nasazených zdrojů a cílů. Nástroje, které stát při válce používá se dělí na nástroje politické, ekonomické, informační a vojenské. Jednotlivé čerpání a použití nástrojů se bude vždy lišit, například nemusí proběhnou úplná mobilizace obyvatelstva, může dojít jen k mobilizaci mužů, jako to dnes vidíme na Ukrajině. Ovšem důležité je, aby stát čerpal ze všech dostupných zdrojů. I přes fakt, že ozbrojené síly jsou někdy bezesporu rozhodujícím faktorem vítězství ve válce, jsou pouze jen jedním z nástrojů státu pro vedení války. [2]

3.8.1 Hybridní válka

Výše zmíněné pojetí války podle Clausewitze chápe válku jako pokračování politiky státu násilnými prostředky, které donutí protivníka vykonat naši vůli. Především je použita v symetrické anebo asymetrické formě ozbrojeného násilí. Oproti tomu hybridní válka sice slouží stejnému účelu, tedy dosažení politických cílů, nicméně od války v Clausewitzově pojetí se z mnoha hledisek liší. Zásadní je stanovení kritérií použitých prostředků, které jsou primárně použity k dosažení cílů války. Cílem útočnicka v hybridní válce je ovládnutí mysli obyvatel a politického vedení státu pomocí propagandy, klamných operací a za pomoci zavražďovacího teroru. V ideálním případě není vůbec otevřeně použita vojenská síla útočnického státu. K použití vojenské síly dochází převážně na zapřenou. Vytýčením hranic kritérií priority nevojenských nástrojů subverze

a vedení boje na zapřenou umožňuje jednoznačně odlišit hybridní válku od jiných typů válek.

Výzkumně prezentační projekt Jagello 2000 realizovaný ve spolupráci s Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně a se Zastoupením Evropské komise v České republice z roku 2015 pojednává s návrhem definice hybridní války takto: *„Hybridní válka je ozbrojený konflikt vedený kombinací nevojenských a vojenských prostředků s cílem jejich synergickým efektem přinutit protivníka k učinění takových kroků, které by sám o sobě neučinil. Alespoň jednou stranou konfliktu je stát. Hlavní roli při dosažení cílů války hrají nevojenské prostředky v podobě psychologických operací a propagandy, ekonomických sankcí, embarg, kriminálních aktivit, teroristických aktivit a jiných subversivních aktivit obdobného charakteru. Vojenské operace útočníka jsou vedeny na zapřenou nepravidelnými silami kombinujícími symetrické a asymetrické způsoby vedení bojové činnosti proti celé společnosti a zejména proti jejím politickým strukturám, orgánům státní správy a samosprávy, ekonomice státu, morálce obyvatelstva a ozbrojeným silám.“* Na základě tohoto návrhu definice můžeme říci, že EU a NATO v dnešních dnech svými ekonomickými sankcemi proti Ruské federaci a ruským oligarchům, kvůli vojenskému napadení Ukrajiny, vede jasnou hybridní válku. Kdy je jejím jediným cílem, pomocí nevojenské síly nastolit mír. [18]

Informační válka

Informační válka je jeden z prostředků hybridní války. Můžeme ji označit jako: *„činnost, jejíž cílem je získání výhody nebo převahy nad soupeřem v oblasti řízení a využívání komunikačních a informačních kanálů nebo technologií“.* [2] Prostřednictvím informačních prostředků probíhá nepřetržitě od mírového do válečného stavu a poté i v době války. Dříve byla uplatňována pouze jako podpůrný prostředek, například v 1. světové válce, byly mezi vojáky roznášeny letáky s výzvami k zanechání odporu. Tento akt bychom mohli, do dnešních

dějin, přirovnat k nedávné informaci, která se šířila po internetu, kdy ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskyj ve videu vyzýval své vojáky ke složení zbraní. Jednalo se o video, které vycházelo ze skutečných záběrů, bylo ale softwarově upraveno. [19]

Hlavní výhodou informační války je značný poměr poškození protivníka oproti poměru vynaložených nákladů. Informační válku můžeme dělit na útočnou či obranou, podle toho, zda informace ochraňujeme nebo se na ně snažíme působit. Tento pojem bývá veřejností často zaměňován termínem kybernetická válka, který ale podle terminologického slovníků Ministerstva vnitra znamená: *„Použití počítačů a internetu k vedení války v kybernetickém prostoru. Soubor rozsáhlých, často politicky či strategicky motivovaných, souvisejících a vzájemně vyvolaných organizovaných kybernetických útoků a protiútoků.“* [20] Informační válka působí na kybernetickou válku, zabývá se ale i řadou dalších forem působení, které se navzájem prolínají a to na: velení a řízení; zpravodajské působení; elektronickou válku; psychologickou válku; ekonomicko-informační válku; diplomatickou válku a v neposlední řadě na hackerskou válku. [21,22]

4 METODIKA

Analýza bude v této bakalářské práci využita k podrobnému rozboru dezinformací spojených s válkou na Ukrajině, objasnění vzniku rusko-ukrajinského konfliktu, cenzury a celkovému informování obyvatelstva o válce v samotném Rusku. Dále se zaměřím na možnou obranu proti dezinformacím.

Analýza dopadů je proces činností a dopadů, které mohou být způsobeny jejich narušením. Pro téma dezinformace považuji tuto metodu za nejlépe uchopitelnou. Proto jsem ji na základě ne tak snadno analyzovatelného tématu zařadila do své bakalářské práce.

Rešerše bude v této bakalářské práci použita jako určitý přehled hledaných informací, na které odkazuji v textu. Co se týká většiny pojmů a informací, jde spíše o seznam elektronických zdrojů než o tištěné zdroje. Důvodem je poměrně nové užívání pojmů a s nimi spojený nejednotný přístup interpretace, a tudíž menší publikování v knižních podobách, a především také aktuálnost řešeného tématu.

5 VÝSLEDKY

5.1 Dezinformace spojené s válkou na Ukrajině

Od února letošního roku, kdy provedli ozbrojené síly Ruské federace invazi na Ukrajinu se na internetu a také na televizních kanálech objevila řada nepravdivých informací neboli dezinformací. Zjištění, že světem kolují různě rozdílné informace, které komentují dění na Ukrajině není až tak nečekané. Válka je vedena na všech úrovních, tudíž není nic neobvyklého, že je právě i teď ve velkém vedena informační válka, o které jsem se již výše v jedné kapitole zmiňovala. V informační válce jde především o získání výhody nad soupeřem v řízení a využívání komunikačních prostředků k účelu šíření vhodných informací, které daná strana šíří ve svůj prospěch. V této kapitole bych se chtěla především zaměřit na rozbor konkrétních případů dezinformací, které kolovali po internetu v Česku a zahraničí.

5.1.1 Dezinformace šířené v České republice

Hlavním tématem na poli dezinformací u nás je téma spojené s ukrajinskými uprchlíky. Uprchlíci a migranti jsou u nás velice diskutovaným a pro Čechy často velmi kontroverzním tématem, již od velké migrační krize v roce 2015. Proto právě živení dezinformací na uprchlické téma je jedním z neúčinnějších. Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám Ministerstva vnitra na Twitteru vydalo přehled nejčastějších mýtů o probíhající migraci. [23]

1. Migrace z Ukrajiny je podvod a způsob, jak přivést do Evropy černochoy a islamizovat ji.
2. Vláda pomáhá Ukrajincům na úkor vlastních občanů. Češi budou muset uprchlíky brát k sobě domů.
3. Všichni Ukrajinci jsou banderovci a fašisti.
4. Češi nasazují své životy pro jiné, zatímco Ukrajinci ze své země prchají.

Vybrala jsem si tři případy šíření dezinformací, které jsem od začátku konfliktu zaznamenala a u kterých je použita právě dezinformace spojená s ukrajinskými uprchlíky.

Vystěhování Čechů z bytu kvůli prostoru pro uprchlíky

V jihočeské obci Bezdědovice, podle článku Parlamentních listů, které jako první tento článek vydaly, mělo dojít k vystěhování české rodiny z městského bytu, aby se uvolnilo místo pro Ukrajince. Starosta obce Jiří Bláha měl údajně přijít za nájemci městského bytu a nařídít jim se odstěhovat. Navíc ještě bez tří měsíční výpovědní lhůty, která za nouzového stavu prý neplatí. Rozhořčený nájemce Jiří Thorovský obratem napsal status na svou facebookovou zeď a spustil tak ohromnou vlnu kritiky, která se snesla na vedení vlády a především na hlavu pana starosty. V rozhovoru pro publicistický pořad Terén reportérky Kristiny Cirokové se starosta k dané věci vyjádřil zcela jinak. Starosta slova nájemníka odmítá. „Nikoho jsem nevyhodil, neukončil jsem nikomu smlouvu. Nikoho jsem nepožádal o vystěhování. Jen jsem se slušně zeptal, kdy by mohli opustit ten byt, abych to mohl dát krajskému úřadu na vědomí,“ vysvětluje Bláha s tím, že ví, že rodina ve vedlejší městi rekonstruuje dům, do kterého se chce přestěhovat. Stav zjišťoval kvůli požadavku Krajského úřadu, který se dotazoval na možné ubytovací kapacity v obci.

Problémem není tento konkrétní příběh, ve kterém stejně sehrává roli tvrzení proti tvrzení. Jde o fakt, že Parlamentní listy zveřejnily příběh bez ověření toho, zda se opravdu jedná o pravdivé informace. Nejenom že web popsal příběh jako první případ vystěhování české rodiny kvůli Ukrajincům a tím vzbudil veliký rozruch, redakce si dodnes nepřipouští, že by pochybila, stačilo jí pouze potvrzení od manželky. Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám Ministerstva vnitra ovšem tento článek označilo za zcela manipulativní. Tímto

krokem web získává vyšší čtenost a více peněz z reklam, ovšem za cenu šíření strachu a nenávisti. [24]

Vysmátí Ukrajinci odešli v Třinci bez placení

Další dezinformací, která byla tentokrát šířena pomocí řetězového emailu, byl údajný incident servírky a ukrajinských hostů, kteří odmítli za jídlo zaplatit. Jak líčí email vše se mělo údajně odehrát v restauraci Relax Centrum v Třinci. Ukrajínští hosté přišli do restaurace, byli obslouženi, ale při dojednání se zvedli a chtěli odejít s tím, že platit nebudou, ať to za ně zaplatí stát, když je sem pozval. Servírka tedy zavolala Policii České republiky, aby problém vyřešila. Ta došla k závěru, že byla chyba na straně servírky, která je neměla vůbec obsloužit a jejich útratu tedy musí zaplatit z vlastních peněz. Situace, kterou popisuje řetězový email, je však smyšlená. Nepotvrdila ji manažerka restaurace ani jednatel společnosti a důkaz, že by se jednalo o pravdivou situaci vyvrátila i ostravská policie, která neměla žádný záznam o řešení této situace.

Problémem těchto řetězových emailů šířící jasné dezinformace je, že autor těchto emailů je stěží dohledatelný. Každý uživatel, který email obdrží ho většinou dále přeposílá svým kontaktům. Tím vzniká takzvaný efekt „sněhové koule“, kdy se počty příjemců násobí. Osobně si myslím, že šíření dezinformací pomocí emailu se týká spíše starší generace, která se na internet „připojila“ až v posledních letech. Často nevědí, jak online svět funguje a email, který jim poslala kamarádka Věrka musí být přece pravdivý. [25]

V Kyjevě se nic neděje

Začátkem dubna v 8. třídě na Základní škole Na Dlouhém Lánu v Praze využila paní učitelka Martina Bednářová hodinu slohu na diskusi o válce na Ukrajině. Nebylo by na tom nic divného, diskutovat již se skoro dospělými dětmi dění ve světě a jakým způsobem by to do budoucna mohlo

ohrožit Českou republiku. Problém ovšem nastal, když si žáci uvědomili, že jim paní učitelka vykládá zjevné nepravdy. Student František Kroupa neváhal a celou diskusi nahrál. Audiozáznam má osmnáct minut. Učitelka žákům podle analytika Jana Šíra během hodiny vykládala lži a ruskou propagandu, například zmiňovala, že jí přišel obrázek současného Kyjeva a nic se tam neděje, nebo žákům povídala: *„Ti Rusové byli v té oblasti Doněcka a Luhanska zabíjeni, likvidováni proto, že to byli Rusové. A byli likvidováni vlastně opravdu ukrajinskými nacistickými skupinami tak, že se zatloukly dveře do baráku, ten barák se zapálil, stáhli se ti lidé zaživa z kůže, vraždily se děti. (...) Putin na to trvale upozorňoval.“* Dětem dále doporučila, aby si zjišťovaly informace na více zdrojích, což je bezesporu vhodné. Ovšem jako příklad jim doporučila kontrarevoluční magazín PROTIPROUD, který byl ale jako jeden z osmi dalších webových stránek označen za šířitele dezinformací a byl na základě toho rozhodnutí pod českou doménou (.cz) zablokován. Podle advokáta Františka Vystrčila by paní učitelka mohla naplnit skutkovou podstatu trestného činu obhajování a schvalování ruské invaze, pokud by na ní škola podala trestní oznámení. Učitelka byla ze školy vyhozena, avšak vnímá tento akt jako bezprecedentní omezení slova a názoru. [26]

Zatím se jedná o ojedinělý případ. Podle výzkumu z roku 2021 s názvem „Český učitel ve světě médií“ zaměřený na mediální gramotnost pedagogů a jak jsou schopni rozpoznávat dezinformace. Ze zkoumaných 2000 kantorů došel výzkum k závěru, že každý desátý učitel posuzuje informace zcela chybně. [27] Je tedy důležité, aby se všichni učitelé dokázali orientovat v informačním světě. Abychom do budoucna zamezili dalším možným aférám ovlivňující názory našich dětí. Dalším problémem této kauzy, bylo špatně zvolené diskutování tohoto tématu. Jelikož se jednalo o hodinu slohu, mohla paní učitelka zadat žákům slohovou práci na téma válka na Ukrajině, ať se každý z žáků k věci vyjádří podle svého názoru. Zvolila ovšem formu takovou, kdy žákům skoro až vnucovala její vlastní názory, a to by se ve školách nemělo

dít. Je správné s dětmi o dění ve světě komunikovat, ale rozhodně není na místě otevřeně říkat vlastní názor na věc. Kantoři by při určitých tématech měli být spíše objektivní a hlavně apolitičtí.

5.1.2 Dezinformace šířené v zahraničí

Nejen u nás ale i ve světě se státy potýkají s šířením dezinformací. Jak jsem již zmiňovala v teoretické části, dezinformátorům jde především prohloubit propast mezi tématy, které danou společnost dlouhodobě rozdělují. V prvním případě, který jsem vybrala je vidět odvaha a zároveň ohromná nenávisť, která nakonec v tak velkém měřítku nebyla nutná. V druhém případě můžeme pozorovat jasnou taktiku a praxi prováděnou dezinformátory.

Obránci hadího ostrova

Celým světem se na internetu koncem února šířilo bleskovou rychlostí video s nahrávkou, kdy při oblehání ukrajinského Hadího ostrova ruskou válečnou lodí, poslal jeden ze třinácti ukrajinských obránců ostrova ruskou válečnou loď do p*dele. Učinil tak jako odpověď na výzvu ruské lodi, aby se vzdali jinak zaútočí. Zprvu se zdálo, že obránci za neuposlechnutí výzvy byli skutečně zabiti. Proto se také ihned pro mnohé stali symbolem odporu Ukrajinců vůči nynější ruské agresi, dokonce i ukrajinský prezident Zelenskyj jim udělil nejvyšší státní vyznamenání. Moskva ale od začátku tvrdila, že se posádka vzdala a byla převezena do Sevastopolu na Krymském poloostrově. To se později ukázalo jako pravda.

Příběh vzbudil obrovskou vlnu nenávisť vůči Rusku, ale zároveň byl později označen za nepravdivý. Vidíme tedy, že určité nepravdivé informace se mohou objevovat na obou stranách konfliktu. Nicméně tento odvážný „krok“ napomohl ke stálému odhodlání Ukrajinců a v úsilí svou zemi i nadále bránit. [28]

Hýbání mrtvol v Buči

Začátkem dubna světem otřásla mrazivá zpráva, která poukazovala na masakr v ukrajinské Buči. Ruští vojáci tam úmyslně zabíjeli celé rodiny, jak dospělé, tak i děti a mrtvá těla se snažili spálit. Tyto činy potvrzují nálezy 410 mrtvých těl v hromadných hrobech nalezených v Buči a nedaleké Irpini. Panují přitom obavy, že se nejedná o konečné číslo obětí. [29]

Tohoto zruďného činu se ihned chytli tvůrci dezinformací. Upozornila na to slovenská policie, která na sociálních sítích zaznamenala šíření videa, kdy projíždějící auto nahrávalo cestu v ulicích Buči, kde na zemi leželi mrtvá lidská těla. Díky kapce na předním skle auta, se video v jednu chvíli tvářilo, jako kdyby mrtvola pohnula rukou. Dezinformátoři ihned video začali na sociálních sítích šířit s textem, že se jedná o najaté herce, kteří se různě přemísťují a hrají mrtvé a tím inscenují divadlo pro celý svět. Jednalo se ale pouze o optický klam. *„Tímto způsobem se snaží vyvolat informační chaos a rozdělit slovenskou společnost falešnými a manipulativními statusy,“* napsali strážníci zákona. Vidíme tady jasnou ukázkou praktik ruské propagandy, která se ničeho neštítí a dokáže se chytit čehokoliv co by jejich zájmům napomohlo. [30]

5.1.3 Rusko-ukrajinská válka

Tento konflikt můžeme označit jako činnost ozbrojených sil Ruské federace, které od roku 2014 na území Ukrajiny probíhají. Podstatou celé války je otázka zahraniční orientace Ukrajiny a neustálé vměšování Ruské federace do ukrajinských vnitřních záležitostí.

Počátkem konfliktu bylo sesazení proruských představitelů země, masivními demonstracemi trvající čtyři měsíce, na přelomu roku 2013 až 2014, známými pod názvem *„Euromajdan“*. [33] Poté 27. února 2014 následovalo obsazení krymského parlamentu neoznačenými vojáky, kteří na jeho střeše vyvěsili ruskou vlajku.

Ruská federace svou účast popírala, později však sám Vladimír Putin uvedl, že tuto akci provedli ruští vojáci. [34] V březnu téhož roku schválil ruský parlament nasazení ozbrojených sil Ruské federace na Krymu. Po vojenském ovládnutí ukrajinského poloostrova a po sérii rychlých událostí a uspořádání referenda byla provedena anexe Krymu Ruskem. Současně také propukla válka na východní Ukrajině, kde byla proruskými separatisty vyhlášena samostatnost Doněcké a Luhanské lidové republiky. [35] Mezinárodní trestní soud v Haagu později rozhodl, že se situace na Krymu skutečně rovnala mezinárodnímu ozbrojenému konfliktu mezi Ukrajinou a Ruskem. Podle mezinárodního soudu se o ozbrojený konflikt jedná v okamžiku, kdy jeden či více států okupují jiný stát a je zcela irelevantní, zda se útok setkal s odporem. [36]

Dalo by se říci, že do „*nové fáze*“ války se Ukrajina dostala letos v únoru, kdy na základě uznání obou samostatných republik Ruskou federací, byla zahájena další invaze na Ukrajinu. Oficiálním cílem invaze je „*denacifikace a demilitarizace Ukrajiny*“. Což by vedlo k dosazení proruské vlády a zbavení možnosti se dále bránit. Vyvrcholením ukrajinské krize můžeme tedy pokládat datum 24. února 2022, kdy začal ruský útok na Ukrajinu. Již od října 2021 byly informace o hromadění desetitisíců ruských vojáků a vojenské techniky u hranic s Ukrajinou, dokonce tento fakt potvrdili satelitní snímky americké tajné služby. Bylo tedy jasné, že chce Rusko počátkem roku 2022 napadnout Ukrajinu. [37] Z ruské strany přípravy na invazi opakovaně popírali, a i začátkem nového roku tyto tvrzení stále označovali za hysterii, provokaci a dezinformace Západu. [38] V prohlášení Vladimíra Putina Rusko na Ukrajině zahájilo „*speciální vojenskou operaci*“, díky ní chce ochránit samotné Rusko před rozšiřováním NATO a pomoci ruskojazyčnému obyvatelstvu na východě Ukrajiny, jež údajně čelí šikanování a genocidě ze strany ukrajinské vlády. [39]

5.2 Cenzura

Cenzura je v totalitních režimech, jako například v Číně a Rusku, naprosto běžná věc, se kterou se místní obyvatelé denně setkávají, ač o tom ani nevědí. Jedná se o další vládní nástroj, kterým ovlivňují veřejné mínění obyvatelstva vlastní země. Stát provádí cenzuru informací za pomoci hromadných sdělovacích prostředků, obvykle tiskem nebo médii, o kterých si myslí, že by mohly narušit integritu státu nebo nějak jinak ovlivnit politiku a zájmy země. K této problematice také patří stíhání pachatelů, kteří se cenzuru snaží obejít. Cenzura se týká především veřejně sdělovaných názorů a informací, ale v dobách nesvobody byly kontrolovány i soukromé názory a konverzace.

5.2.1 Informování obyvatel v Rusku

Většina Rusů čerpá informace ze státem ovládaných ruských médií „*První kanál*“ nebo „*Rossija-24*“. [40] Ty momentálně prezentují válku na Ukrajině jako „*speciální vojenskou operaci s cílem ochránit ruskojazyčné obyvatelstvo v Donbasu*“. [41] V souvislosti s probíhající válkou na Ukrajině vznikl 4. března zákon o trestní odpovědnosti za šíření „*nepravdivých informací*“ o ruských ozbrojených silách. Trest za jeho nedodržení a stálé šíření nepravdivých informací může být postihnut pokutou ve výši až 1,5 milionů rublů (nyní zhruba 500 tisíc Kč) nebo třemi roky vězení. V případě vytváření těchto nepravdivých informací až 15 let vězení. O tom, co je nepravdivá informace rozhoduje ruská vláda. [42] Navíc pod hrozbou pokuty nebo zákazu činnosti, ruský cenzurní úřad Roskomnadzor (*Роскомнадзор*) nařídil všem médiím v Rusku, aby používali jedině oficiální informace od ruské vlády. [43,44]

Ukázkový příklad cenzury můžeme pozorovat na blokaci ruských nezávislých médií, a to konkrétně vysílání ukrajinského RFE/RL, vypnutí vysílání nezávislého ruského rádia Ekho Moskvy (*Эхо Москвы*) a zablokování posledního

nezávislého televizního kanálu Dožd' (Дождь). Ruský cenzurní úřad ospravedlňuje své kroky tvrzením, že chce zamezit šíření informací, které považuje za výzvy k extremistickým aktivitám, násilí a především chce zamezit šíření záměrně nepravdivým informacím o speciální vojenské operaci na Ukrajině. [45] Dále vznesl požadavek ruské Wikipedii, aby odstranila článek s názvem „*Ruská invaze na Ukrajině (Вторжение России на Украину 2022)*“, pokud tak neučiní, dojde k jejímu zablokování.[46,47]

Krokem, který učinilo Ministerstvo pro digitalizaci a média Ruské federace, a kterým se od 11. března 2022 Rusko odpojilo od světového internetu, si ruská vláda zajistila téměř absolutní kontrolu nad tím, jaké informace občané Ruska dostávají. I přes vypnutí celosvětového internetu se mezi občany objevují různé mezigenerační názory na informace, které jsou jim médii sdělovány. Mladší Rusové jsou většinou proti válce, zatímco starší generace častěji souhlasí s informací šířené proruskými médii. [48] Častokrát se stane, že ani vlastní příbuzní Ukrajinců, kteří žijí v Rusku, vyprávění o tom, co se na Ukrajině dnes a denně děje nevěří. V rozhovoru pro BBC Mykhailo, známý ukrajinský restauratér řekl, že při hovoru s otcem, který žije v Rusku, jeho líčení o válce nevěřil a odpověděl: „*To není pravda, žádná válka není, ve skutečnosti Rusové zachraňují Ukrajinu před nacisty.*“ Mykhailo věděl o síle ruské propagandy, ale když slyšel, že mu ani vlastní otec nevěří, byl zdrcen a zaskočen tak ohromnou silou proruských médií, pomocí kterých ruská propaganda doslova „vymývá mozky“ svých občanů. [49]

5.3 Obrana proti dezinformacím

V dnešním světě je velmi složité najít účinnou a funkční obranu proti dezinformacím. Nenapomáhá tomu ani fakt, že dnes se téměř každý člověk může pomocí internetu nebo jiných zdrojů dostat skoro k jakékoliv informaci napříč celým světem. Navíc každý z nás vyhodnocuje pravost informace zcela jinak

a může věřit informacím, kterým by někdo jiný nevěřil a naopak. Určitým způsobem naše názory na získané informace formuje naše nejbližší okolí. V případě, že je třeba něčí otec názorově vysloveně proti politice Evropské unie, je dosti pravděpodobné, že i zbytek jeho rodiny bude mít podobné názory. Názory adolescenta se ovšem s přibývajícím věkem, měnícím se okolím přátel a postupným budováním vlastního názoru mění.

V České republice dosud neexistuje žádná legislativa, která by jasně stanovila, jak proti dezinformacím ze zákona postupovat. Prvním krokem, který ovšem schytl mnoho kritiky, bylo zablokování označených dezinformačních webů pod českou doménou. [50] Jednalo se o osm dezinformačních webů, a to konkrétně o Aeronet.cz, Protiproud.cz, Ceskobezcenzury.cz, Voxpopuliblog.cz, Prvnízpravy.cz, Czechfreepress.cz, Exanpro.cz a Skrytapravda.cz. Zablokování bylo kvůli ohrožení národní bezpečnosti státu. [51] Touto cestou se ovšem z dlouhodobého hlediska nemůžeme řídit. Důležitým faktorem je neztratit svobodu slova a nestát se státem, jehož rétorikou by bylo, že se nikdo nesmí vměšovat do jeho záležitostí. [52] Europoslanec za KDU-ČSL Tomáš Zdechovský pronesl: *„Nepravda a lež není názor, pokud někdo sdílí dezinformace, tak ve slušné společnosti a ve válce, musí být tento člověk regulován.“* Tím nám napomohl odpovědět na otázku, proč se dezinformační weby zablokovaly právě teď. [53] Michal Klíma, zmocněnec vlády pro oblast médií a dezinformací vysvětlil, že zablokování webů je sice poslední řešení v boji proti dezinformacím, ale vypuknutí války tomu dalo zcela jiné priority, a proto se k takovému kroku uchýlili. [54]

Finsko je zemí, kterou odborníci dlouhodobě označují za nejlépe odolnou proti cizí propagandě a dezinformacím. Nasvědčuje tomu i fakt, že zde žije vysoké procento gramotných lidí. Finové také více důvěřují politikům, institucím jako je policie a armáda a také médiím. Dalším úspěchem, který je pro Finy

zásadní v odhalování dezinformací, je zavedení mediální a informační gramotnosti do vzdělávacího systému. Děti se tak od útlého věku seznamují a připravují na komplexní svět informací. Informace se však pokoušejí sdělovat všem věkovým kategoriím a snaží se je informovat, co se děje a komu mohou věřit. Oproti tomu důvěra ve vládu v Česku chybí, snížila se především za covidové pandemie. Proto je důležité, aby nová vláda začala řešit otázku informování obyvatelstva a vytvořila jasnou koncepci a zajistila větší spolupráci napříč resorty. [55] Tím bychom se časem mohli dostat aspoň na podobnou úroveň odhalování dezinformací i u nás.

Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám vzniklo pod záštitou Ministerstva vnitra v lednu 2017. Centrum vzniklo na základě nutnosti chránit vnitřní bezpečnost státu před různými druhy hybridních hrozeb, jako například terorismem, radikalizací a dezinformačními zahraničními kampaněmi. Od začátku války na Ukrajině je jeho pracovní náplní analyzovat a monitorovat tok dezinformačních článků a označovat je za nepravdivé v případě, že jde o neověřený fakt. Zaměřují se také na veřejně známé osoby nebo kohokoli jiného s velkým dosahem sledujících, kdo svými výroky tvrdí jasnou nepravdu nebo lži šíří. Na začátku května označili třeba někdejšího mluvčího prezidenta Václava Klause Petra Hájka za hlásnou troubu Kremlu, když tvrdil, že Vladimír Putin na Ukrajině provádí „mírové a záchranné operace“. [56] Centrum své výsledky činnosti sdílí s širokou veřejností na svém Twitterovém účtu. Do budoucna by bylo dobré jejich sociální síť rozšířit, aby se k jejich informacím dostalo více lidí. Podle statistiky z roku 2019 Twitter v ČR používalo 389 tisíc lidí, zatímco Facebook používalo 5,3 miliónu uživatelů. Pro lepší dosah a větší informovanost veřejnosti by bylo zapotřebí sdílet obsah i na jiných platformách. [57] Další obranu proti dezinformacím poskytují nestátní instituce, které jsou zaměřeny na mediální gramotnost a odhalování dezinformací. Pořádají workshopy a různé přednášky, kde se zájemce dozví potřebné informace, jak se vyznat v online světě

informací. Institucemi, které doporučuje web Ministerstva vnitra jsou Zvol si info, EU vs. Disinfo, Hate Free, Polygraph, StopFake, Kremlin Watch, Ho@x, Manipulátoři a Demagog. [58]

5.3.1 Analýza obrany proti dezinformacím

Jako analyzační metodu jsem si vybrala analýzu dopadů, kterou pro lepší pochopení provedu na konkrétní situaci. Na české dezinformační scéně dominuje nejvíce téma ukrajinští uprchlíci. Proto analýzu provedu hned na prvním popsáném případě v praktické části, a to na šířenou dezinformaci na českém webu Parlamentní listy.

Na základě modelu RESIST, vytvořeného Centrem proti terorismu a hybridním hrozbám ve spolupráci s odborem komunikace britského úřadu vlády [59], jsem použila těchto pět otázek, u kterých provedu rozbor a následnou analýzu:

- Jaký je záměr šířené dezinformace?
- Jaké dezinformační techniky se využily?
- Jaké jsou pozorovatelné dopady?
- Kdo z toho má prospěch?
- Pro koho je to nevýhodné?

Jaký je záměr šířené dezinformace?

Text, který na Facebooku šířil pan Thorovský, byl jasně koncipován tak, aby v lidech vzbudil nenávisť vůči uprchlíkům. Parlamentní listy vydáním článku na základě statusu pana Thorovského více zviditelnily celou kauzu a daly tak příspěvku větší dosah sledujících, kteří si na základě toho mohli udělat kritický názor na uprchlíky.

Jaké dezinformační techniky se využily?

Bylo použito nejjednodušší možné šíření nepravdivých informací, a to šíření informací za pomoci sociální sítě Facebook. Kde si účet zřídí kdokoliv starší 13 let pod jakoukoliv identitou. Pomocí hastagů a sdílení dalšími uživateli, kteří s tvrzením souhlasí, se informace po internetu šíří neskutečnou rychlostí. Následné „sdílení“ Parlamentními listy dosáhl status celorepublikového zviditelnění.

Jaké jsou pozorovatelné dopady?

Dopadem č. 1 je prohloubení nenávisti vůči ukrajinským uprchlíkům, dopadem č. 2 je pomluva a možná nenávist vůči starostovi obce.

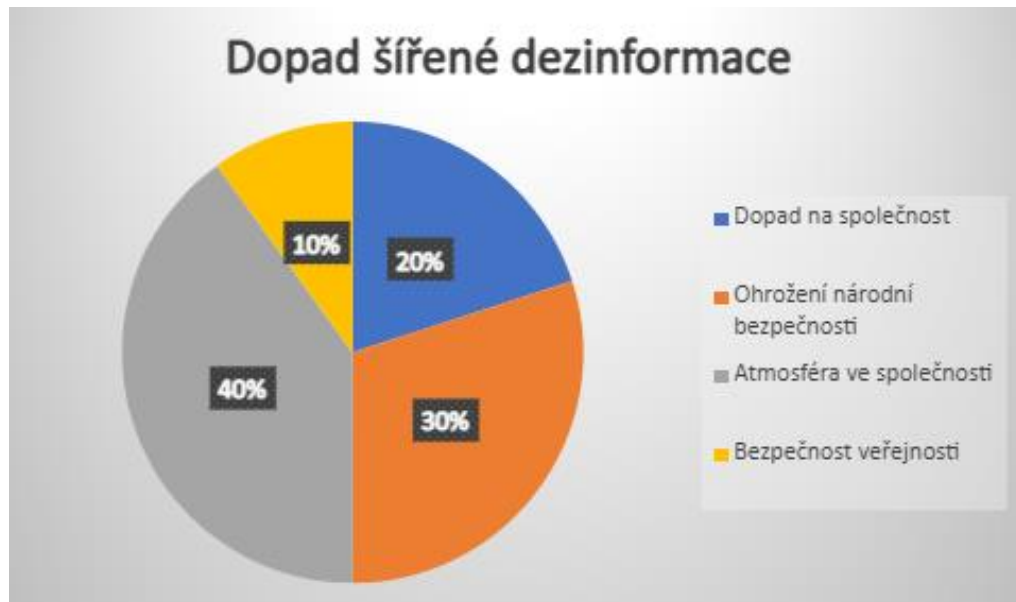
Kdo z toho má prospěch?

V tomto případě má z této situace jednoznačný prospěch web Parlamentní listy, který díky tomuto článku zvýšil svoji návštěvnost webu a tím zvýšil zisk z reklam, na úkor sdílení neověřených informací. Další eventuální prospěch z toho mají šířitelé dezinformací, kterým tento krok napomohl k prohloubení společenského problému.

Pro koho je to nevýhodné?

Pochopitelně je tato situace nevýhodná pro ukrajinské uprchlíky, kteří se díky této dezinformaci mohou častěji setkat s nenávistí některých ovlivněných, nebála bych se je nazvat, až rasistických Čechů. Na druhou stranu byla zasažena i Česká republika, resp. úřady jako vláda, parlament a vedení kraje, jelikož „takovouto nespravedlnost na úkor vlastního obyvatelstva umožnila, aby pod tlakem Západu mohla prosadit přijetí uprchlíků z Ukrajiny“. Určitě by to mohlo být

nevýhodné i pro web Parlamentní listy, který díky těmto nepravdivým článkům ztrácí punc důvěryhodného webu. Ovšem s tím, jak si lidé neověřují zdroje článků se spíše tak neděje, navíc si s tím Parlamentní listy opravdu hlavu nelámou.

Obrázek 1 - Graf dopadu šířené dezinformace (vlastní zpracování)

Zvolila jsem si čtyři sektory možného ohrožení touto dezinformací, které jsem bodově ohodnotila a na základě toho vytvořila graf pro lepší přehlednost. Zabývala jsem se dopadem na společnost, národní bezpečností, atmosférou ve společnosti a bezpečností veřejnosti.

Hodnoty dopadu jsem obodovala takto:

- Vysoký dopad – 4;
- Střední dopad – 3;
- Malý dopad – 2;
- Minimální dopad – 1.

Výsledek

Vysokým dopadem jsem ohodnotila atmosféru ve společnosti. Myslím si, že v tomto případě je to nejvíce pravděpodobný nepříznivý dopad, který ovlivní náladu ve společnosti. Jak už jsem výše popisovala tato nepravdivá zpráva rozdmýchala ve společnosti negativní diskusi o uprchlících a přispěla k dalšímu negativnímu prohloubení tohoto tématu.

6 DISKUZE

Hlavním tématem řešeném v této bakalářské práci, je téma dezinformace. Myslím si, že opravdu každý v moderní společnosti již o tomto termínu někdy slyšel. Není to nic nečekaného, když už nějaký čas žijeme v době „informační“. V posledních měsících i v informační válce. V dnešní době, kdy se dají informace šířit doslova jedním stisknutím tlačítka, myši či obrazovky se již dávno dalo předpokládat, že ne veškeré informace, které se internetem šíří můžeme považovat za opravdu pravdivé. S existencí svobody slova a projevu si každý může říkat a psát co uzná za vhodné, je regulován pouze v případě, kdy by se zmiňoval o společensky nepřijatelných tématech, například vyhrožoval smrtí nějakému politikovi. Tato svoboda slova, na které mimochodem ohromně záleží, přináší do prostoru online informací velké množství názorů různě vzdělaných lidí, a tím řadu informací a názorů, které mohou ovlivnit názory slabšího jedince, který si své názory tvoří pouze na základě toho, co si přečte nebo slyší. Informace můžeme tedy považovat za velmi účinnou zbraň k ovlivňování názorů společnosti. O tom jsem se tedy zmiňovala již v dřívějších kapitolách, ale ráda bych tady tohle téma znovu otevřela, protože právě na tohle má nepravdivá informace největší vliv. O účinnosti dezinformací se ví už dlouho, je to i jedna z forem hybridní války. Říká se, že kdo ovládne informace má velmi dobré postavení na to, aby za pomoci informační síly dosáhl svého určeného cíle. Otázkou však zůstává, jak jsme jako společnost schopni být vůči dezinformacím odolní a jak si případnou získanou odolnost udržet? A jak se dá před dezinformacemi bránit?

Při mé analýze jsem se zaměřila na konkrétní dopad šířené dezinformace. Kde jsem si zvolila případ šířené dezinformace o uprchlících z Ukrajiny, kteří měli na popud krajského úřadu, vyměnit českou rodinu v městském bytě. Na základě mé vypracované analýzy jsem mimo jiné došla k závěru, že tato dezinformace měla největší vliv na náladu ve společnosti. Usuzovala jsem na základě odpovědí

z předem připravených otázek. Tato dezinformace rozdmýchala veřejnou debatu o ukrajinských uprchlících, kteří údajně využívají dobrosrdečnosti místních lidí a státu k lepšímu životu, než měli na Ukrajině i za předpokladu toho, že vůbec neuprchali z ostřelované oblasti. Jen a pouze využili situaci, aby si zajistili lepší život, než který žili na Ukrajině. Takovéto a častokrát ještě mnohem horší názory se pod takovými příspěvky v komentářích objevují. Mnoho lidí si pak tedy na základě těchto výroků může udělat zkreslený obrázek o uprchlících. Tím se zvyšuje vlna kritiky a celkový odpor k pomáhání lidem, kteří před válkou doopravdy utíkají. Navíc si spoustu těchto lidí, kteří mají potřebu svoje názory veřejně sdílet v diskusích, mylně myslí a tvrdí, že nám Čechům uprchlíci seberou pracovní místa. Podle statistiky Ministerstva práce a sociálních věcí počet volných pracovních míst evidovaných na Úřadu práce je meziročně okolo 320 tisíc, a to již od roku 2019. Tím se tedy vyvrací tvrzení, že by nově přistěhovaní uprchlíci sebrali Čechům práci. Navíc se nepředpokládá, že by většina uprchlíků v České republice i po skončení války zůstávala. [60]

Jak je tedy možné se před takovými dezinformacemi bránit? Je to složitá otázka, a ještě složitější odpověď. Jeden z klíčových faktorů, jak být jako společnost rezistentní vůči dezinformacím, bychom mohli hledat v příkladu Finského „boje“ proti dezinformacím. Ti jsou jako společnost odolní hlavně díky vysoké gramotnosti obyvatelstva a tím, že zavedli výuku mediální a informační gramotnosti do svého vzdělávacího systému. Myslím si, že zavedení této výuky, která připravuje obyvatelstvo již od útlého věku na svět plný nejrůznějších informací, je stěžejní, a hlavně ta nejsnazší cesta, jak mít v budoucnu vzdělanou a rezistentní společnost i v České republice, která umí rozpoznávat, a především si ověřovat informační zdroje. Momentálně ČR svádí svůj „boj“ a částečnou obranu proti lživým informacím na státní úrovni za pomoci Centra proti terorismu a hybridním hrozbám, kteří se snaží označovat a upozorňovat na dezinformace. V této aktivitě jsou dále aktivní nestátní instituce, které jsem

jmenovala v kapitole o obraně proti dezinformacím. Dalším bojovníkem je projekt Ověřovna!, který je pod záštitou serveru iRozhlas a Radiožurnál. Vysvětluje, ověřuje nepravdivé informace, polopravdy nebo překroucená fakta. Navíc pracuje i se širokou veřejností, která jim na jejich emailový účet může zaslat článek či příspěvek, na který sami prohlížením internetu narazili, a o kterém si myslí, že je nepravdivý. Ověřovna! ho poté za ně zkusí ověřit. [61] Budoucností boje proti dezinformacím by měl být český program Veriffee. Tři mladí čeští studenti vyvíjí spolu s Centrem pro umělou inteligenci O2, Dataclair.ai, program, který má hodnotit články a upozornit čtenáře na možný výskyt lživých informací. Výsledkem by měl být nástroj, který bude umět rozpoznat manipulativní aspekty textu či další nedostatky objektivnosti předávaných informací. [61] S rychlým rozvojem umělé inteligence věřím, že program bude brzy splňovat podmínky, na základě kterých bude moci být používán širokou veřejností. Podle mého názoru, bude umělá inteligence v budoucnu klíčovou složkou k obraně proti dezinformacím a samozřejmě bude využita i v jiných odvětvích. Na druhou stranu s rozvojem umělé inteligence vzniknou i nové a účinnější nástroje na šíření dezinformací.

Stoprocentně účinnou obranu proti dezinformacím zatím nemáme. Věřím, že při snaze rozvíjet povědomí o této problematice, minimálně na základních školách zařadit výuku mediální a informační gramotnosti, jako je tomu ve Finsku. Přispějeme k odolnější budoucí generaci, která se bude skoro bez problému orientovat v prostředí plném různě pravdivých informací a bude značně odolná, proti možnému ovlivnění pomocí dezinformačních kampaní nebo trollích technik.

7 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývala dezinformacemi, které jsou součástí hybridních hrozeb. Bylo zjištěno, že dezinformace ve velkém ovlivňují veřejné mínění a celkovou náladu ve společnosti, ale mají také negativní dopady na chod celého státu. Bližší analýza konkrétního případu dezinformace šířené po ČR, dokázala, že na základě šířené polopravdy, mohou vznikat doslova děsivé názory některých jedinců, které mají negativní dopad na celou společnost.

Praktická část zaměřená převážně na právě probíhající rusko-ukrajinský konflikt, dokázala, že informační válka je v novodobém válčení často využívaným způsobem, jak účinně získat převahu nad protivníkem. A je bezesporu jednou z hlavních forem války, která momentálně na obou stranách konfliktu probíhá. Je tedy pro budoucí bezpečnost naší republiky důležité naučit své obyvatelstvo co nejdříve a nejúčinněji rozpoznávat fakta od nepravdivých informací.

8 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

KDU-ČSL - Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1 - *Disinformation and propaganda: impact on the functioning of the rule of law and democratic processes in the EU and its Member States* [online]. European Union, 2021 [cit. 2022-05-07]. ISBN 978-92-846-7990-4. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653633/EXPO_STU\(2021\)653633_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653633/EXPO_STU(2021)653633_EN.pdf)
- 2 - ŘEHKA, Karel. *Informační válka*. Praha: Academia, 2017. XXI. století. ISBN 978-80-200-2770-2.
- 3 - Definice dezinformací a propagandy. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>
- 4 - WELCH, David. Propaganda for patriotism and nationalism. *British Library* [online]. 2014, 29 January 2014 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.bl.uk/world-war-one/articles/patriotism-and-nationalism>
- 5 - Výukový modul: Stručný průvodce historií „fake news“ a dezinformací. *Fact Czech* [online]. 2019, 1. října 2019 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <http://www.factczech.cz/materials/44>
- 6 - *A short guide to the history of 'fake news' and disinformation* [online]. In: . ICFJ under Creative Commons Attributionl, 2018, July 2018 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: https://www.icfj.org/sites/default/files/2018-07/A%20Short%20Guide%20to%20History%20of%20Fake%20News%20and%20Disinformation_ICFJ%20Final.pdf

- 7 - GERBER, Theodore P. a Jane ZAVISCA. Does Russian Propaganda Work? *The Washington Quarterly* [online]. 2016, **39**(2), 79-98 [cit. 2022-05-07]. ISSN 0163-660X. Dostupné z: [doi:10.1080/0163660X.2016.1204398](https://doi.org/10.1080/0163660X.2016.1204398)
- 8 - Trestněprávní úprava. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/dezinformacni-kampane-trestnepravni-uprava-trestnepravni-uprava.aspx>
- 9 - Nejvyšší státní zástupce: Za souhlas s ruským útokem hrozí až tři roky vězení. *Deník.cz* [online]. ČTK, 2022, 26. února 2022 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/souhlas-rusko-trestny-cin-20220226.html
- 10 - Dezinformační kampaně. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/dezinformacni-kampane.aspx>
- 11 - Trollí farma. In: *Wikipedia: the free encyclopaedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2022, 7. května 2022 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Troll%C3%AD_farma
- 12 - Trollí farmy. *ČT edu* [online]. [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/video/2183-trolli-farmy>
- 13 - Propaganda chatbots and manipulative AI. *Internet of Business* [online]. [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://internetofbusiness.com/propaganda-bots-social-media-manipulation/>
- 14 - Společné sdělení Evropskému parlamentu a Radě: Společný rámec pro boj proti hybridním hrozbám *Reakce Evropské unie* [online]. In: Parlament České republiky, 2016, 2016 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/original?docid=79686&varid=66959&fileid=69793>
- 15 - *The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model* [online]. Publications Office of the European Union, 2021 [cit. 2022-05-07]. ISBN 978-92-76-29819-9. Dostupné z: https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2021/02/conceptual_framework-reference-version-shortened-good_cover_-_publication_office.pdf
- 16 - PRESSEL, Andria. Sun Tzu vs Carl Von Clausewitz: Who Was The Greater Strategist? *The Collector* [online]. 2021, 10 August 2021 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.thecollector.com/sun-tzu-carl-clausewitz-greatest-strategists/>

17 - Válka. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/valka.aspx>

18 - KŘÍŽ, Zdeněk, Zinaida SHEVCHUK a Peter ŠTEVKOV. *Hybridní válka jako nový fenomén v bezpečnostním prostředí Evropy*. Praha: Pro Informační centrum o NATO vydalo Jagello 2000, 2015. ISBN 978-80-904850-2-0.

19 - Zelenského výzva ke složení zbraní byl deepfake. *IRozhlas.cz* [online]. Praha, 2022, 18. března 2022 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/technologie/deep-fake-zelenskyj-slozte-zbrane-dezinformace-ruska-propaganda_2203182232_vtk

20 - Terminologický slovník: krizové řízení a plánování obrany státu. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2016 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník-krizove-řízení-a-planovani-obrany-statu.aspx>

21 - KUBEŠA, Milan. Military Deception in the Information Age. *Vojenské rozhledy* [online]. 2013, **22**(1), 160-164 [cit. 2022-05-07]. ISSN 12103292. Dostupné z: doi:10.3849/2336-2995.22.2013.01.160-164

22 - *Kybernetická válka pokračuje* [online]. 2012. 2012 [cit. 2022-05-07]. ISSN 1210-3292. Dostupné z: <https://vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/teorie-a-doktriny/kyberneticka-valka-pokracuje>

23 - CTHH MV. *Twitter* [online]. [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: https://twitter.com/cthh_mv?lang=cs

24 - Po stopách protiukrajinské dezinformace: Chtěl starosta vystěhovat Čechy?. *Seznam zprávy* [online]. 2022, 25. března 2022 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: https://www.seznamzpravy.cz/clanek/porady-teren-po-stopach-protiukrajinske-dezinformace-chtel-starosta-vystehovat-cechy-195301?fbclid=IwAR2obXNx4sojZ29AAtdNXNXTRjk8RVFIO7PSVCOF-IRYzAHiRAZDFM_LvrU

25 - OVĚŘOVNA: Vysmátí Ukrajinci odešli (...), šíří řetězový e-mail. *IRozhlas.cz* [online]. 2022, 1. dubna 2022 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/overovna-dezinformace-uprchlici-restaurace-trinec-neplatici_2204010615_vtk?fbclid=IwAR0bgg6nDzvGAnFnP9pSShmdHFnRUkAnbNFJEvkcKzpnrkV3y0-DwGDQOek

- 26 - V Kyjevě se nic neděje, tvrdila učitelka. *Seznam zprávy* [online]. 2022, 15. dubna 2022 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/porady-teren-v-kyjeve-se-nic-nedeje-tvrdila-ucitelka-deti-ji-tajne-nahraly-prijde-o-praci-198415?fbclid=IwAR2tNNtaVuyB9Oie9j2xczz4y5y5Q7noI9KzJC0dXTU2223Hp6IVoIKDRyU>
- 27 - KOPECKÝ, Kamil, René SZOTKOWSKI, Dominik VORÁČ, Klára MIKULCOVÁ, Veronika KREJČÍ, O2 Czech Republic a Univerzita Palackého v Olomouci. *Český učitel ve světě médií* [online]. In: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, 2021 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/149-cesky-ucitel-ve-svete-medii-2021/file>
- 28 - Ukrajinci z Hadího ostrova. *CNN Prima news* [online]. 2022, 27. února 2022 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://cnn.iprima.cz/obranci-hadiho-ostrova-mohou-byt-nazivu-zelenskyj-vojakum-udelil-nejvyssi-vyznamenani-82093>
- 29 - Přeživší popsali zvěrstva v Buče. *Deník.cz* [online]. 2022, 7. dubna 2022 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/staty-mimo-eu/ukrajina-valka-buca-20220406.html>
- 30 - Hýbání mrtvolami z Buče. *Novinky.cz* [online]. 2022, 9. dubna 2022 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/clanek/hybani-mrtvolami-z-buci-slovenska-police-odhalila-triky-dezinformatoru-40392849?fbclid=IwAR2fodGjnZuqDS3b9x5rtVlSyExHr-psY7zHu4jzPJ6ZG06w-xOwKmiTgKI>
- 31 - KENWORTHY, Steven. *How a Russian Troll Farm Aims to Upset the Current Hegemonic, Unipolar World Order* [online]. May 2019 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z: doi:10.13140/RG.2.2.32736.74248
- 32 - ŽANTOVSKÝ, Petr. *Čítanka z teorie a praxe dezinformace a propagandy*. Praha: Oeconomica, 2019. ISBN 978-80-245-2327-9.
- 33 - «Євромайдан» вимагає скасування рішення уряду про відмову від євроінтеграції. *Voanews.com* [online]. 24. listopadu 2013 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z: <https://ukrainian.voanews.com/a/ukrainian-euromaidan/1796743.html>

34 - Putin přiznal nasazení (...) při okupaci Krymu. *Hospodářské noviny* [online]. 15. března 2015 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z: <https://zahranicni.hn.cz/c1-63689360-putin-priznal-ze-po-anexi-krymu-byl-pripraven-mobilizovat-jaderny-arzenal>

35 - RÁCZ, András. *Russia's Hybrid War in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist* [online]. The Finnish Institute of International Affairs [cit. 2022-05-08]. ISBN 978-951-769-453-7. Dostupné z: <https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2017/01/fiia-report43.pdf>

36 - Válka Ruska s Ukrajinou (...) Mezinárodní trestní tribunál. *Novinky.cz* [online]. 15. listopadu 2016 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/clanek/valka-ruska-s-ukrajinou-pojmenoval-situaci-na-krymu-mezinarodni-trestni-tribunal-40015090>

37 - Russia planning massive military offensive against Ukraine involving 175,000 troops, U.S. intelligence warns. *The Washington Post* [online]. 3. prosince 2021 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/national-security/russia-ukraine-invasion/2021/12/03/98a3760e-546b-11ec-8769-2f4ecd7a2ad_story.html

38 - Diplomat blasts West's 'Russian invasion of Ukraine' rumors as cover-up for its own gambit. *Tass* [online]. 20. ledna 2022 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z: https://tass.com/world/1390797?utm_source=cs.wikipedia.org&utm_medium=referral&utm_campaign=cs.wikipedia.org&utm_referrer=cs.wikipedia.org

39 - Full text: Putin's declaration of war on Ukraine. *The Spectator* [online]. 24. února 2022 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z: <https://www.spectator.co.uk/article/full-text-putin-s-declaration-of-war-on-ukraine>

40 - Ukraine: Watching the war on Russian TV - a whole different story. *BBC* [online]. 2. března 2022 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60571737>

41 - Klid a prakticky nulové ztráty(...). *IDNES.cz* [online]. 1. března 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/rusko-cenzura-media-falesne-zpravy-valka-na-ukrajine-putin.A220228_182411_zahranicni_albe

42 - Až 15 let vězení(...) za lživé zprávy o ruské armádě. *ČTK.cz* [online]. 4. března 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/az-15-let-vezeni-bude-nove-v-rusku-hrozit-za-lzive-zpravy-o-ruske-armade/2171819>

43 - Russia Bans Media Outlets From Using Words 'War,' 'Invasion'. *The Moscow Times* [online]. 26. února 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://www.themoscowtimes.com/2022/02/26/russia-bans-media-outlets-from-using-words-war-invasion-a76605>

44 - Russia Bans Media Outlets From Using Words 'War,' 'Invasion'. *The Moscow Times* [online]. 26. února 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://www.themoscowtimes.com/2022/02/26/russia-bans-media-outlets-from-using-words-war-invasion-a76605>

45 - Leading Moscow Radio Station Taken Off Air Over Coverage Of War In Ukraine. *Radio Free Europe* [online]. 1. března 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/ekho-moskvy-off-air-ukraine-war/31730898.html>

46 - Уведомление об ограничении доступа к информационному ресурсу: [Upozornění na omezení přístupu k informačnímu zdroji] [online]. In.: 1. března 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://upload.wikimedia.org/wikimedia/ru/a/a9/493650-%D0%9D%D0%92-%D1%83%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5.pdf>

47 - Роскомнадзор пригрозил заблокировать «Википедию» за статью о военной операции России: [Roskomnadzor pohrozil zablokováním Wikipedie kvůli článku o ruské vojenské operaci]. *Росбалт [Rosbalt]* [online]. 1. března 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://www.rosbalt.ru/russia/2022/03/01/1946622.html>

48 - The War That Russians Do Not See. *The New Yorker* [online]. 4. března 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://www.newyorker.com/news/dispatch/03/14/the-war-that-russians-do-not-see>

49- Ukraine war: 'My city's being shelled, but mum won't believe me'. *BBC.com* [online]. 4. března 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60600487>

50 - Dezinformační weby zůstanou po dohodě s vládou na české doméně blokovány. *IRozhlas.cz* [online]. 30. března 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/mesic-dezinformace-weby-legislativa-ministerstvo-vnitra_2203300500_pik?fbclid=IwAR2JT2AeCzridAaeHAk5Uhr2Ml1TM80bbryEtabe8JeKRiVI2qkjZ600Trw

- 51 - Aeronet, Skrytá pravda i Protiproud. (...) osm dezinformačních webů. *IRozhlas.cz* [online]. 25. února 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: [https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dezinformace-ukrajina-rusko-spor-
valka-weby-aeruoent-protiproud-prvnizpravy_2202251531_sto](https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dezinformace-ukrajina-rusko-spor-valka-weby-aeruoent-protiproud-prvnizpravy_2202251531_sto)
- 52 - Nesmíme se při boji proti dezinformacím chovat jako komunistická Čína (...). *Lidovky.cz* [online]. 9. dubna 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: [https://www.lidovky.cz/domov/vondra-komunismus-
vondra.A220409_191828_ln_domov_tmr](https://www.lidovky.cz/domov/vondra-komunismus-vondra.A220409_191828_ln_domov_tmr)
- 53 - Europoslanci Zdechovský a David se pohádali nad dezinformacemi. *IDNES.cz* [online]. 13. dubna 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: [https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zdechovsky-david-europoslanci-
dezinformace-valka-na-ukrajine.A220413_131358_domaci_dape](https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zdechovsky-david-europoslanci-dezinformace-valka-na-ukrajine.A220413_131358_domaci_dape)
- 54 - Blokovat weby je dočasným řešením.(...). *Aktuálně.cz* [online]. 10. dubna 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: [https://zpravy.aktualne.cz/domaci/vrabel-
blokovat-weby-je-docasnym-resenim-rusko-chce-
rozvat/r~288260e0b70f11ecb5bd0cc47ab5f122/?fbclid=IwAR0vJZ_W-
p412nqkWm7SEEdzLEG1u8Nz306DmEsPQkw8JZZP528MMl0rj74](https://zpravy.aktualne.cz/domaci/vrabel-blokovat-weby-je-docasnym-resenim-rusko-chce-rozvat/r~288260e0b70f11ecb5bd0cc47ab5f122/?fbclid=IwAR0vJZ_W-p412nqkWm7SEEdzLEG1u8Nz306DmEsPQkw8JZZP528MMl0rj74)
- 55 - Proč je Finsko odolné vůči cizí propagandě? (...). *IRozhlas.cz* [online]. 9. dubna 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: [https://www.irozhlas.cz/zivotni-
styl/spolecnost/finsko-helsinki-boj-s-hybridnimi-hrozbami-
dezinformace_2204091545_til?fbclid=IwAR1gYRW41jage32uczZC5pKpv9fFOI
OIJ3WyoYrZ3OiquujnsN6m6rUsI](https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/finsko-helsinki-boj-s-hybridnimi-hrozbami-dezinformace_2204091545_til?fbclid=IwAR1gYRW41jage32uczZC5pKpv9fFOIIOIj3WyoYrZ3OiquujnsN6m6rUsI)
- 56 - Někdejší mluvčí Klause šířil dezinformace (...). *Hospodářské noviny* [online]. 5. května 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: [https://archiv.hn.cz/c1-67064510-
nekdejsi-mluvci-klause-siril-dezinformace-na-dluh-investovala-mlada-
beloruska](https://archiv.hn.cz/c1-67064510-nekdejsi-mluvci-klause-siril-dezinformace-na-dluh-investovala-mlada-beloruska)
- 57 - Infografika: Sociální sítě v Česku v roce 2019. *Focus* [online]. 8. listopadu 2019 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: [https://www.focus-age.cz/m-
journal/aktuality/infografika--socialni-site-v-cesku-v-roce-
2019_s288x14828.html](https://www.focus-age.cz/m-journal/aktuality/infografika--socialni-site-v-cesku-v-roce-2019_s288x14828.html)
- 58 - Odkazy na instituce mediální gramotnosti a odhalování dezinformací. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: [https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/dezinformacni-kampane-
dokumenty-a-odkazy-dokumenty-a-odkazy.aspx](https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/dezinformacni-kampane-dokumenty-a-odkazy-dokumenty-a-odkazy.aspx)

59 – RESIST: příručka pro boj s dezinformacemi. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2022-05-11]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/ke-stazeni-resist-prirucka-pro-boj-s-dezinformacemi.aspx>

60 - Analýza neobsazenosti volných pracovních míst podle vzdělání. *Data MPSV* [online]. [cit. 2022-05-11]. Dostupné z: <https://data.mpsv.cz/web/data/vizualizace12?rok=2019&ctvrtleti=1>

61 - Ověřovna!. *IRozhlas.cz* [online]. [cit. 2022-05-11]. Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-tag/overovna>

62 - Nový program Verifée má poznat dezinformace na webech. *Mediaguru* [online]. 3. prosince 2021 [cit. 2022-05-11]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2021/12/novy-program-verifee-ma-poznat-dezinformace-na-webech/>

63 - *Národní strategie pro čelení hybridnímu působení: National strategy for countering hybrid interference*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - VHÚ Praha, 2021. ISBN 978-80-7278-827-9.

64 - SADIK, Gyray. *Europe's Hybrid Threats*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing. 2017. ISBN 978-1443881791.

10 SEZNAM POUŽITÝCH OBRÁZKŮ

Obrázek 1 - Graf dopadu šířené dezinformace (vlastní zpracování) 40

11 SEZNAM PŘÍLOH

- I. Status na Facebooku Jiřího Thorovského
- II. Řetězový email

Přílohy

I. Status na Facebooku

„Ke „konfliktu“ Rusko vs. Ukrajina jsem se až doted' na FB nevyjadřoval. Ale teď se to dotklo také mojí rodiny a já jsem přinejmenším roztrpčen, tak potřebuji upustit ventil. Je fakt dost nepříjemné, když přijde český starosta oznámit české rodině s dvouletým dítětem, aby se vystěhovali z obecního bytu, neboť tento musí být dle nařízení uvolněn Ukrajincům..... Tvl., kde to jako jsme? Kde to žijeme? My si poradíme, ale co mají doprdele dělat ČEŠI, co nemají kam jít?....“ (Zdroj: Jiří Thorovský, Facebook)

II. Řetězový email

Přidán příběh z Třince z restaurace Relax (taková lepší ale ne přímo nóbl)

Přišli Ukrajinci, sedli a objednali si.

Po jídle se zvedli, že jdou. Tady nastal problém.

Číšnice, zaražená, zastavuje je, že „Kdo bude platit?“.

Řekli jí, že jsou hosté, že je vláda pozvala, že to zaplatí stát.

Číšnice zavolala PČR.

„Švestky“ přijely a došly k závěru, že je to chyba číšnice, že je neměla obsloužit.

Ukrajinci vysmátí odcházejí a číšnice „škodu“ musí zaplatit ze své výplaty.

Hádám, že to dříve či později povede lidi k odmítání obsloužit Ukrajince.

To bude mít 2 efekt. 1.slušní Ukrajinci, kteří u nás žijí už roky, budou ostrakizováni a ne svou vinnou a 2. vláda začne perzekuovat za „rasismus“. Jako bonus to ukazuje, co je PČR zač a na čí straně je. (Zdroj: iRozhlas.cz)